

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ  
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ  
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ  
ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ**

**Кваліфікаційна робота (проект)**

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

**Виконала:** студентка 2 курсу 07-211М групи  
Спеціальності 231 Соціальна робота  
Освітньо-професійної програми «Соціальна  
робота»

**Вікторія ОГОРОДНИК**

**Керівник:** к.пед. н., доцент Тетяна ШВЕЦЬ

**Рецензент:** соціальний працівник Херсонського  
міського центру соціальних служб для сім'ї,  
дітей та молоді, голова громадської організації  
«Всеукраїнська організація людей з інвалідністю  
«Велід», радник голови Херсонської ОДА з  
дотримання прав людей з інвалідністю

**Віктор БУЛКА**

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	<b>4</b>
<b>РОЗДІЛ 1. Соціальне явище «торгівля людьми»: теоретичні засади соціальної профілактики</b> .....	<b>9</b>
1.1 Проблема торгівлі людьми та характеристика її запобігання в міжнародному та вітчизняному законодавстві.....	<b>9</b>
1.2 Особливості соціально-профілактичної роботи щодо превенції торгівлі жінками серед молоді .....	<b>21</b>
<b>РОЗДІЛ 2. Технологічні особливості соціальної профілактики торгівлі жінками</b> .....	<b>29</b>
2.1 Досвід співдії органів державної влади та громадських організацій у здійсненні соціальної профілактики торгівля людьми .....	<b>29</b>
2.2 Специфіка організації соціально-педагогічної роботи з профілактики торгівлі жінками у студентському середовищі (на прикладі Херсонського державного університету).....	<b>37</b>
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	<b>42</b>
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	<b>44</b>
<b>ДОДАТКИ</b> .....	<b>50</b>
<b>Додаток А.</b> Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти Херсонського державного університету .....	<b>50</b>
<b>Додаток Б.</b> Методичне забезпечення роботи щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, зі студентською молоддю (в межах реалізації авторської соціальної програми «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю»).....	<b>51</b>

<b>Додаток В.</b> Методичні рекомендації до проведення занять з профілактики торгівлі людьми (в межах реалізації авторської соціальної програми) .....	<b>59</b>
--	-----------

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** У період реформ та змін сучасного українського суспільства найбільше страждають такі вразливі верстви населення, як жінки, діти, люди похилого віку. Проаналізувавши становище жінок в Україні, спостерігаємо проблеми, характерні для всіх посттоталітарних країн: дискримінація стосовно жінок групи ризику, фемінізація бідності, низький відсоток представленості жінок в уряді, зростання насильства відносно дівчаток і жінок. Отже, майже половина офіційно зареєстрованих безробітних в Україні – жінки.

Сучасна жінка виступає «заручницею» всіх процесів у суспільстві, що підштовхують її шукати щастя на відстані від власної родини, для жінки розв'язанням матеріальних проблем сім'ї є її від'їзд на заробітки за межі нашої країни. Міжнародна організація міграції у 2009 році свідчила про випадки вивезення жінок із країни через вербування до майже семи десятків країн світу: Арабські Емірати, країни колишньої Югославії, Угорщина, Італія, Чехія, Туреччина, Ізраїль, США тощо. Дані посольства України свідчать про майже 3000 українок, які займаються як законною, так і нелегальною проституцією в Греції, у Туреччині таких молодих українок майже 5000. Не беручи це до уваги, 80 % опитаних виявляють бажання виїжджати з України з метою заробітку, розуміючи, що найдоступнішими серед сфер будуть як легальна, так і незаконна сексуальна індустрія.

Проблеми сексуальної експлуатації жінок через примус до зайняття проституцією, контрабандними діями та безпосередньо торгівлею нею в світовому міжнародному масштабі залишаються чи не найактуальнішими на сьогодні.

Робота із ліквідації явища торгівлі жінками та розмови з жінками, які хочуть, працюють чи повернулися з закордону, вказують на необізнаність громадян країни щодо процедури пошуку місця працевлаштування та перебування на території інших країн, про

результати й наслідки незаконної роботи за кордоном, про те, що до сьогодні не існує дійсної системи захисту тих, хто постраждав від незаконного працевлаштування за межами нашої країни, з одного боку та з іншого боку – недовершеність вітчизняної системи покарання тих, хто скоїв злочин чи здійснив правопорушення.

Наукові праці О. Левченко, І. Трубавіної, Л. Савіч, Н. Калашнік, В. Сановської, Т. Дорошок, В. Тарковського, В. Авчинського, Я. Кондратьєва, Ю. Римаренко, В. Тацій, О. Бандурки, результати досліджень, що проведені Українським інститутом соціальних досліджень та Міжнародною організацією щодо міграції розкривають різноманіття підходів до визначення соціального явища «торгівля жінками» та окреслюють теоретичні основи запобігання та профілактики поширення цього явища. Міжнародне та вітчизняне законодавство, що спрямоване на боротьбу з явищем «торгівлі жінками», налічує нормативні та законодавчі акти щодо запобігання торгівлі людьми.

Фахівці, які займаються вищезазначеною проблематикою, активно розробляють механізми та технології впливу на більшу кількість населення з метою активізації особистісної ролі жінки, в першу чергу, щодо отримання статусу «жертва торгівлі людьми». Найважливішою складовою діяльності щодо попередження розповсюдженню явища «торгівля жінками» можна назвати просвітницьку роботу з представниками потенційної групи ризику, якою, зокрема, можна назвати жіночу молодь, яка здобуває освіту.

Вважаємо, що проблема роботи щодо соціальної профілактики запобігання торгівлі жінками – це найважливіший напрям виховної роботи із профілактики поширення негативних явищ в середовищі молоді, представники якої навчаються. На сьогодні питання виховання окремої особистості, незалежної та конкурентоспроможної, тієї, яка протистоїть будь-яким впливам та негараздам, яка може захистити себе

та сама обирає власний шлях у сучасному дорослому житті – це нагальні проблеми організації освітньо-виховного процесу будь-якого закладу освіти. Отже, все вище зазначене і зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи «Специфіка соціально-профілактичної роботи щодо попередження торгівлі жінками».

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протоколи від 01.11.2020 р. № 4, від 20.09.2021 р. № 3), та наказом по Херсонському державному університету.

**Мета роботи** полягає в теоретичному обґрунтуванні та характеристиці застосування технологічних особливостей соціальної профілактики поширення явища «торгівля жінками» серед студентської молоді.

Згідно з поставленою метою **завданнями дослідження** виступають наступні:

1. розглянути проблему торгівлі людьми та охарактеризувати процес її запобігання в міжнародному та вітчизняному законодавстві;
2. розкрити особливості соціально-профілактичної роботи щодо превенції торгівлі жінками серед молоді;
3. проаналізувати досвід співдіяння органів державної влади та громадських організацій у здійсненні соціальної профілактики торгівля людьми;

4. висвітлити специфіку організації соціально-педагогічної роботи з профілактики торгівлі жінками у студентському середовищі (на прикладі Херсонського державного університету);

5. розробити авторську соціальну програму «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю».

**Об'єкт кваліфікаційної роботи** – соціальна профілактика торгівлі людьми, зокрема жінками.

**Предмет дослідження** – теоретичні та технологічні особливості роботи щодо соціальної профілактики торгівлі жінками в студентському середовищі.

**Методи дослідження:** вивчення нормативно-правової бази та наукової літератури з питань протидії торгівлі людьми та жінками, в першу чергу; аналіз результатів сучасних соціологічних досліджень та статистичної інформації щодо теми роботи;

**Науковою новизною одержаних результатів виступає** ґрунтовний аналіз теоретичних основ та технологічних особливостей організації соціальної профілактики серед студентської молоді; розглянуто досвід спільних дій державних та недержавних структур та організацій під час організації та проведення соціальної профілактики торгівлі людьми; розроблено авторську соціальну програму «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю».

**Практичною значущістю виступає можливість використання результатів** дослідження під час практичної діяльності соціальних працівників державних органів та неурядових організацій, чия робота пов'язана з профілактикою торгівлі людьми, зокрема жінками; соціальних педагогів закладів освіти всіх рівнів у роботі з учнівською та студентською молоддю щодо профілактики торгівлі людьми; студентами закладів вищої освіти під час підготовки до семінарських та практичних занять; теоретичний аналіз особливостей організації соціальної профілактики торгівлі людей, зокрема жінками, у роботі з

молоддю може бути використаний фахівцями різних соціальних служб та волонтерами чи громадськими діячами у роботі з даною категорією населення в процесі профілактики даного негативного соціального явища та з метою розробки власних програм і технологій.

**Апробація результатів дослідження.** Матеріали дослідження обговорювались під час попередніх захистів кваліфікаційної роботи на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протоколи від 01.11.2020 р. № 4, від 20.09.2021 р. № 3).

**Структура дослідження.** Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дослідження складає 62 сторінки, основний текст роботи розміщений на 49 сторінках.



## РОЗДІЛ 1

### СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ»: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

#### 1.2 Проблема торгівлі людьми та характеристика її запобігання в міжнародному та вітчизняному законодавстві

Протягом 2017 року Національною поліцією виявлено 270 злочинів, що пов'язані з торгівлею людьми: це втричі більше, ніж за весь попередній рік. Жертвами цих злочинів стали жінок - 156, чоловіків 106 та дітей – 19.

Міжнародна організація з міграції оприлюднила дані, що протягом січня-вересня 2017 року майже 60% українців стали жертвами торгівлі людьми в Росії; 21% – в країнах Євросоюзу (Італія, Швеція, Литва, Чехія, Німеччина, Словаччина). Відомі дані про експлуатацію українців в Туреччині, ОАЕ, Білорусі, Молдові, Грузії. В. Воскобойник наголошує, що випадки трудової експлуатації трапляються в країнах із слабо захищеними правами людей, що є до ролі місцевої влади, то вона не жорстко карає своїх співвітчизників, хто причетний до торгівлі людьми [1].

У навчально-методичному посібнику «Соціальна профілактика торгівлі людьми» за редакцією К. Левченко та І. Трубавіної йдеться: «Одним із негативних наслідків соціально-економічних трансформацій у державі за часів здобуття незалежності є зростання кількості випадків торгівлі людьми. Відповідно до статті 3 Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН по боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю, торгівля людьми визначається як: здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, переховування або отримання людей шляхом

погрози силою або її застосування чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди особи, котра контролює іншу особу» [35].

Проблема торгівлі людьми залишається актуальною «незважаючи на здійснення певних зусиль з боку Української держави в напрямі протидії торгівлі людьми – криміналізацію цього злочину в національному законодавстві – прийняття та виконання Програми запобігання торгівлі жінками та дітьми, Комплексної програми протидії торгівлі людьми, ратифікацію міжнародних договорів, у тому числі Конвенції ООН по боротьбі із транснаціональною організованою злочинністю» [35]. Незважаючи на прийняття «Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї, укладання двосторонніх та багатосторонніх угод, активізацію міжнародного співробітництва України, створення спеціальних підрозділів по боротьбі зі злочинами пов'язаними з торгівлею людьми в системі МВС України, організації та проведенні інформаційних кампаній, відкриття реабілітаційних центрів для потерпілих від торгівлі людьми, налагодженні активної співпраці з міжнародними та неурядовими організаціями, проблема торгівлі людьми все ж залишається актуальною і це негативне явище має стійкі тенденції до поширення» [35].

Куц В. та Орлеан А. звертають увагу на те, що «поняття торгівлі людьми складалося протягом віків, разом зі зміною історичних епох, з розвитком і гуманізацією суспільства та переглядом існуючих моральних канонів. Явище купівлі-продажу людей не може претендувати на роль нового для суспільства феномену, хоча сьогодні інколи його і називають таким. Як предмет торгівлі людину почали використовувати в епоху формування товарних відносин у суспільстві. Спочатку під торгівлею людьми розуміли продаж людини в рабство»

[15]. «У розвинутих державах Стародавнього світу існував чіткий розподіл громадян на вільних та рабів. Для того, щоб вільна людина тих часів стала рабом, мала трапитися виняткова подія, зокрема, насильницьке викрадення та наступний продаж її у рабство. Від подібних випадків воля вільного громадянина вже тоді охоронялась законами та силою держави. Характерною рисою торгівлі людьми згаданих часів було те, що негативного забарвлення у кожній державі набували лише викрадення та торгівля вільними громадянами. Купівля-продаж полонених ворогів, захоплених жителів малорозвинених племен, іноземців та власних рабів вважались, говорячи сучасною мовою, нормальною підприємницькою діяльністю, котра не засуджувалась ні законами ні мораллю» [15].

«Так, наприклад, у російськомовному перекладі Старого Завіту Біблії (Книга «Вихід», 21:16) сказано: «Кто украдет человека (из сынов Израилевых) и (поработив его) продаст его, или найдется он в руках у него, то должно предать его смерти». Тобто викрадати і продавати, згідно з цим авторитетним джерелом, заборонялось тільки синів Ізраїлевих (вільних громадян Ізраїлю). Наведений приклад, так само як і вся історія держави та права Стародавнього світу і Середніх віків, свідчить про те, що боротись із торгівлею людьми (викраденням та продажем у рабство вільної людини) суспільство почало набагато раніше, ніж із самим рабством. Давні джерела вітчизняного права також підтверджують караність торгівлі людьми як діяння, пов'язаного з викраденням людей вільного стану та продажем їх у рабство. Договір Олега з греками 911 р., «Руська правда» (ст. 29 Краткої редакції), Судебник Великого князя Іоана III (1497 р., ст. 9–11), Соборне укладення царя Олексія Михайловича (1649 р., гл. XXII), Устави Петра Великого (Воїнський Устав, арт. 187, Морський Устав, кн. V, гл. 32, арт. 125), Зведення законів кримінальних 1832 р. (гл. VI) та інші вітчизняні

джерела права передбачали нещадні покарання (переважно смертю) за викрадення та продаж вільної людини» [15].

Соціологічні дослідження свідчать про збільшення відсотку українців, які бажають виїхати за межі країни. Учені говорять про те, що жорстка міграційна політика навіть характеризується поширенням явища «торгівлі людьми», розвиток концепції якого відбувався протягом століть через зміну історичних діб, розвиток й гуманізацію суспільства та зміною моральних норм, що існують. Феномен явища «купівля-продаж людей» не можна назвати новим для суспільства, хоча сьогодні іноді так вважають.

Найважливішим міжнародним актом, положення якого стосуються протидії торгівлі людьми, є Протокол про попередження та запобігання цього явища, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, що був прийнятий 15 листопада 2000 року. Згідно зі статтею 3 цього Протоколу торгівля людьми означає: «...здійснення з метою експлуатації: вербування, перевезення, передачі, переховування або отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для отримання згоди особи, котра контролює іншу особу» [35].

Останнім часом у загальносвітовому масштабі поняття «торгівля людьми» містить різні характеристики, головною з яких залишається продаж (передача за кошти) особи, тлумачення чого знаходимо «як:

1) продаж людини, коли її покупець отримує над нею всі або майже всі атрибути права власності (работоргівлю);

2) продаж, що призводить до вчинення щодо людини інститутів та звичаїв, тотожних із рабством, таких, як боргова кабала, сімейне рабство тощо;

- 3) вивезення для продажу або продаж людини за кордоном чи у своїй країні для використання у проституції або порнобізнесі;
- 4) продаж дитини для незаконного усиновлення;
- 5) використання ембріона чи плоду людини з корисливою метою (фактично продаж ембріона чи плоду);
- 6) продаж людини з метою незаконного вилучення її органів тощо» [35].

«До означеної з історичним та етнонаціональним корінням проблеми продажу особи чи групи людей спостерігаємо різне ставлення людства: ліберально (купівля-продаж вважалася засобом правового збагачення) ставились на ранніх етапах, пізніше визнано неможливою таку форму використання людини, бо це дискримінує її та принижує її гідність. Бачимо початок та розвиток до цього часу цієї боротьби. Сьогодні розглядаємо торгівлю людиною як порушення її прав, відповідальність за що покладено на державу» [35].

«Важливим етапом у ствердженні такої концепції стала Всесвітня конференція з прав людини, що відбулася у Відні у 1993 році, коли вперше насильство над жінками було визнано порушенням прав людини. Саме з позицій захисту прав людини в останні роки розроблялася низка міжнародних документів щодо боротьби з торгівлею людьми. Це, наприклад, Гаазька міністерська декларація (1997 р.), Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.), Брюссельська декларація (2002 р.), у яких підкреслюється, що торгівля людьми – це порушення людських прав» [35].

Торгівля людьми, за визначенням Комісії Організації Об'єднаних націй із питань боротьби з міжнародною злочинністю, за своїм масштабом названо як третю (першими двома вважають нелегальну торгівлю зброєю та наркотиками) категорію організованої злочинності в світі, прибутки від якої обраховуються близько дванадцяти мільярдами доларів. Торгівля «живими людьми» та доходи від неї виступають

механізмами корупції в світі, підґрунтям поширення нелегальних форм бізнесу й загрозою для правоохоронних органів та дієвих правових структур.

«Перші цифри щодо оцінки масштабу проблеми з'явилися у звіті Всесвітньої мережі за виживання (неурядова організація з офісом у Вашингтоні) у 1997 році – близько 400 тис. жінок із країн СНД були продані в сексуальне рабство з початку 90х рр. Пізніше з'являлися й інші цифри (від 700 тис. до 4 млн. осіб у всьому світі в 2001 році), але однозначно можна відмітити складність ведення статистики передусім через латентність цієї проблеми» [35].

«Уперше термін біле рабство з'явився на початку ХХ століття, коли більшість держав тодішньої Європи підписали у 1904 році в Парижі міжнародну угоду, спрямовану на боротьбу із цим явищем. У той час особлива увага приділялась жінкам із Великої Британії, яких змушували займатися проституцією в країнах континентальної Європи. Пізніше поняття білого рабства поширилося на торгівлю живим товаром загалом. Ввезення жінок до країн як наречених за листуванням, хатніх робітниць, офіціанток, танцівниць або фотомоделей досить часто оберталося залученням їх до роботи в секс-бізнесі шляхом ошукування чи примусу» [35].

Визначення явища «торгівлі людьми», що лягли в основу міжнародних правових актів та вітчизняного законодавства характеризується методологічними підходами до окреслення цього соціального явища. Ототожнення явищ «торгівля людьми» та «торгівля жінками» (взявши за мету сексуальну експлуатацію) лягло в основу перших міжнародних угод, що стосувалися проблем запобігання торгівлі людьми. Пояснення цього просте: найбільш прибутковим видом бізнесу, що значно поширився у минулому столітті, стала торгівля жінками для примусового займання проституцією. Багато міжнародних організацій та представництв країн світу звертали увагу тільки на проблеми

використання жінок для заняття проституцією з примусу, під чим розумілося взагалі явище «торгівлі людиною» як феномену. І саме таким стійким сприйняттям проблеми загалом характеризувалися зміст та основні положення більшості міжнародних документів та національного законодавства переважної більшості світових держав.

На ділі значно ширшим колом соціальних проблем та явищ характеризується поняття та явище «торгівля людьми», бо його предметом стає особа будь-якого віку та статі: наприклад, чоловіків експлуатують як робочу силу, дітей використовують для жебрацтва, людину незалежно від віку та статі можуть використати в якості донора людських органів. І тому торгівлю жінками можна назвати лише однією зі складових соціального явища «торгівлі людьми».

Аналізуючи міжнародні документи знаходимо підтвердження розподілу країн, що беруть участь у процесі торгівлі «живим товаром» (людьми), на країни, що займаються постачанням живого товару; країни, що виступають шляхом транзиту людей та країни-призначення, тобто ті, куди людей вивозять. Країни колишнього Радянського Союзу характеризуються тим, що вони є здебільшого постачальниками людей на міжнародний ринок «живого товару». Одночасно ці країни виступають своєрідним транзитом для жителів країн Азії, метою яких є потрапляння до країн європейських країн. Пріоритет кінцевого пункту вивозу громадян України мають такі країни, як: Італія, Туреччина, Іспанія, Чехія, Польща, Російська Федерація, Португалія, США, Об'єднані Арабські Емірати, Китай, країни колишньої Югославії, Угорщина, Японія, Сирія, Нідерланди.

«Процес торгівлі людьми може включати особу або групу осіб, починаючи з вербувальника і закінчуючи особою, яка купує чи одержує жертву (наприклад, власник секс-магазину). Це може бути особа, що утримує людину в умовах рабства чи застосовує до неї методи, тотожні рабству, примусова праця, наприклад, примусове використання в

промисловій, сільськогосподарській, рибальській галузях чи в жебрацтві, у домогосподарстві служницею чи в примусовому шлюбі. Відповідно до сучасного визначення торгівлі людьми вона визнається і без ознаки перетинання державних кордонів. Адже є велика кількість випадків «внутрішньої» торгівлі людьми, що відбувається під час переміщення людей з одного регіону в інший у межах однієї країни. Такі особи страждають від насильства не менше тих, кому доводиться перетинати кордон. Основними елементами в акті торгівлі є: купівля-продаж людини; обман; насильство; боргова кабала; експлуатація різних можливостей і здібностей людини» [35].

Серед відомих способів використання людей як «живого товару» знаходимо: експлуатацію чоловічої праці на будівництві, в шахтах, під час сільськогосподарських робіт; жіноча праця полягає у виконанні обов'язків хатніх помічниць, швачок, сексуальних рабинь; дітей найчастіше використовують з метою жебракування та в якості дешевої робочої сили під час виконання некваліфікованих видів робіт або як розповсюджувачів наркотичних речовин в середовищі підлітків та молоді.

Багатоаспектність вищезазначеною проблеми вимагає законодавчої регламентації запобігання цьому соціальному явищу в декількох різнопланових напрямках. Пропонуємо проаналізувати ряд основних міжнародних законодавчих актів, спрямованих на попередження та запобігання торгівлі «живим товаром» та злочинам, що пов'язані з цим явищем, за певними напрямками.

Першим напрямом є *боротьба із работорівлею та рабством*. «Чинними на сьогодні є декілька міжнародних документів, що забороняють рабство і работорівлею та передбачають заходи протидії цим явищам. Ці документи були прийняті у 30-х – 50-х роках ХХ сторіччя, але залишаються актуальними і зараз. Першим з таких документів є Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 року зі змінами



від 7 грудня 1953 року» [15]. У частині 1 статті 1 цієї Конвенції наголошується, що «рабство – це такий стан або становище людини, над якою здійснюються атрибути права власності або деякі з них» [15]. Згідно зі статтею 2 цього документа «країни-учасниці зобов'язались продовжувати домагатися повної ліквідації рабства у всіх його формах» [15].

Додаткова конвенція про скасування рабства та інститутів, подібних із рабством від 7 вересня 1956 року є прикладом ще одного міжнародного документа. Згідно з пунктом статті 7 згаданої Конвенції «під работоргівлею визнаються і в неї включаються всі дії, пов'язані із захопленням, придбанням якої-небудь особи або із розпорядженням нею з метою повернення її в рабство; всі дії, пов'язані із придбанням раба з метою його продажу або обміну; всі дії щодо продажу або обміну особи, придбаної з цією метою, та взагалі всяка діяльність з торгівлі та перевезення рабів будь-якими транспортними засобами» [15]. «Заборону рабства також було закріплено в таких авторитетних міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини 1948 р. та Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р.» [15].

Характеристику другого напрямку міжнародної боротьби із торгівлею людьми обрано спрямування зусиль на протидію продажу саме жінок за кордон задля розпусти, а також *боротьба зі звідництвом*. «У 1902 році в Парижі було проведено Дипломатичну Конференцію, котра підтримала та розширила лондонські ініціативи. Вона ініціювала низку міжнародних угод про співробітництво у цій галузі: 1. Міжнародний договір від 18 травня 1904 року про боротьбу із торгівлею білими рабнями зі змінами, внесеними в нього Протоколом, затвердженим Генеральною Асамблеєю ООН 3 грудня 1948 року. 2. Міжнародна конвенція від 4 травня 1910 року про боротьбу із торгівлею білими рабнями зі змінами, внесеними в неї вищезгаданим Протоколом. 3. Міжнародна конвенція від 30 вересня 1921 року про

боротьбу із торгівлею жінками та дітьми зі змінами, внесеними в неї Протоколом, прийнятим Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1947 року. 4. Міжнародна конвенція від 11 жовтня 1933 р. про боротьбу із торгівлею повнолітніми жінками зі змінами, внесеними в неї вищенаведеним Протоколом» [15].

«Правонаступницею згаданих міжнародних документів та проекту Ліги Націй, підготовленого у 1937 році, є Конвенція про боротьбу із торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1949 року (надалі – Конвенція). Цей документ залишається чинним і до теперішнього часу. Він переважно спрямований на протидію звідництву та експлуатації проституції» [15].

Так, відповідно до статей 1-4 Конвенції «країни-учасниці зобов'язуються піддавати покаранню кожного, хто: 1) для задоволення похоті іншої особи зводить, схиляє або спокушає з метою проституції іншу особу, навіть із її згоди; 2) для задоволення похоті іншої особи експлуатує проституцію іншої особи, навіть із її згоди; 3) утримує будинок розпусти або керує ним, або свідомо фінансує чи бере участь у його фінансуванні; 4) здає в оренду або орендує будівлю чи інше місце навмисно для їх використання з метою проституції» [15].

Вищезгаданою Конвенцією також передбачені заходи, що захищають права осіб, які стали жертвами торгівлі. Згідно зі статтею 19 учасники Конвенції зобов'язані надати підтримку й допомогу постраждалим особам, що підтверджено й закріплено механізмом повернення до рідної країни тих осіб, які були продані за кордон.

Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року – приклад ще одного міжнародного документу цього напрямку, спрямування якого полягає у захисті жінок у різних сферах: соціальній, політичній, економічній та приватній. Згідно зі ст. 6 Конвенції «країни-учасниці зобов'язались вживати всіх необхідних заходів для протидії торгівлі жінками та експлуатації проституції жінок. Положення цієї

Конвенції було розкрито у Декларації про викорінення насильства щодо жінок. Визнання цим документом того факту, що акт торгівлі жінками може вчинюватись з іншою, крім сексуальної експлуатації, метою, було кроком до ширшого розуміння торгівлі людьми» [15].

«Відомою у боротьбі з торгівлею людьми серед останніх міжнародних документів стала Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів з попередження та боротьби із торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації 1997 року. У цій Декларації запропоновано цілий комплекс заходів у рамках Європи, Європейського Союзу, країн-кандидатів у члени співтовариства» [15]. Торгівля жінками у цьому документі визначається як «будь-які дії, спрямовані на легальне або нелегальне ввезення, провезення, перебування або вивезення з території країни жінок з метою їх прибуткової сексуальної експлуатації, з використанням примушування, зокрема насильства, погроз або обману, зловживання службовим становищем, або іншого тиску, внаслідок якого особа не має ніякого реального та задовільного вибору як тільки скоритися цьому тиску або вчиненим протиправним діям» [15].

«Інші напрями боротьби із торгівлею людьми розвиваються в плані *протистояння примусовій праці* (Конвенція про примусову чи обов'язкову працю 1930 р.), *торгівлі дітьми для незаконного усиновлення* (Женевська декларація прав дитини 1924 р., Декларація прав дитини 1959 р., Конвенція про права дитини 1989 р.)» [15].

«Останнім часом також з'явилися нові напрями, такі як *боротьба із торгівлею людьми з метою незаконного вилучення органів, а також із продажем людських ембріонів та плодів* (Резолюція Комітету міністрів Ради Європи про узгодження законодавств держав-учасниць з питань вилучення, пересадки і трансплантації матеріалів організму людини № (78) 29 1978 р.)» [15].

«Протягом останніх десятиріч з'явилися комплексні за своїм характером міжнародні документи з приводу боротьби із торгівлею людьми, в котрих декларується намагання одночасної протидії різним проявам торгівлі людьми. Підсумком цілої низки конвенцій ООН стала Пекінська платформа дій 1995 р., прийнята на VI Всесвітній конференції зі становища жінок. Цей документ пропонує боротись із торгівлею людьми у різних напрямках, а саме: за допомогою профілактичних заходів щодо рабства, торгівлі жінками з метою використання у проституції та в інших комерційних видах діяльності, пов'язаних із сексом, насильницькою працею, примусом до шлюбу» [15].

«Основним міжнародним документом, спрямованим на комплексну протидію торгівлі людьми, є Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятий 15 листопада 2000 року» [15].

Згідно зі статтею 3 цього Протоколу «торгівля людьми означає здійснення з метою експлуатації: вербування, перевезення, передачі, переховування або отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю становища, або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод, для отримання згоди особи, котра контролює іншу особу» [15].

Сьогодні й вітчизняне законодавство має певну напрацьовану нормативно-законодавчу базу протидії та запобігання такому соціальному явищу як «торгівля людьми», зокрема жінками.

Основними завданнями вітчизняної Концепції Державної програми протидії торгівлі людьми «визначено: удосконалення механізму нормативно-правового регулювання питань протидії торгівлі людьми, а також боротьби з нею, включення їх до освітніх програм для дітей та молоді; проведення роз'яснювальної роботи за допомогою

засобів масової інформації, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з торгівлею людьми; забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів України та інших держав у протидії торгівлі людьми, а також у боротьбі з нею; надання допомоги особам, що постраждали від торгівлі людьми, зокрема у поверненні додому, працевлаштуванні та професійному навчанні; вдосконалення діяльності центрів реабілітації для осіб, що постраждали від торгівлі людьми; розроблення механізму соціально-психологічної реабілітації дітей, що постраждали від торгівлі людьми; співробітництво з громадськими та міжнародними організаціями і фондами, що провадять діяльність, пов'язану з протидією торгівлі людьми; використання міжнародного досвіду із запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею, захисту прав осіб, що постраждали від зазначеного злочину, розшуку зниклих осіб за кордоном, їх повернення та реабілітації» [15].

До переліку законодавчих актів можна додати велику кількість наукової літератури з протидії торгівлі людьми, аналітичних, довідково-інформаційних та інших видань міжнародних правозахисних організацій, завдяки чому можемо спостерігати неабиякий науково-практичний інтерес до означеної тематики. Переважна більшість із них заслуговує на позитивну оцінку й може бути використана в практичній роботі щодо соціальної профілактики торгівлі людьми.

## **1.2 Особливості соціально-профілактичної роботи щодо превенції торгівлі жінками серед молоді**

Ученими, об'єктом чийх досліджень стала торгівля людьми, визначають, що «особа, потерпіла від торгівлі людьми, – це людина, яку завербували, транспортували, купили, продали, передали, і яка є отриманою з метою примусу до проституції, використання в порнобізнесі, примушення до праці або надання послуг, вилучення

органів та втягнення у злочинну діяльність шляхом обману, погроз, шантажу, фізичної розправи, боргової кабали, зловживанням службовим становищем незалежно від того, перетинала ця особа кордон чи ні» [35].

Важливою складовою соціальної профілактики злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми є вивчення соціально-демографічних особливостей жертв торгівлі людьми. Необхідними для соціальних працівників є характеристики віку, рівня освіти, характеру зайнятості особи та її соціального статусу. Надзвичайно важливою для побудови концепції соціально-профілактичної роботи щодо торгівлі людьми залишаються відомості про регіони країни, що характеризуються низьким економічним розвитком, структурою зайнятості населення, високим рівнем корупції, традиційною орієнтацією місцевого населення, яке найбільш підлягає ризикам стати жертвою торгівлі «живим товаром» на внутрішньодержавну та зовнішню трудову міграцію. Інформація про вищеперераховане допоможе визначити потенційну групу ризику серед місцевого населення та охопити його найбільш точною адресною та індивідуальною соціальною профілактикою щодо торгівлі людьми.

Вивчаючи статистичні дані різних міжнародних та вітчизняних організацій щодо потенційних груп ризику щодо торгівлі людьми, можемо констатувати, що «групами ризику для торгівлі людьми можуть бути як діти, так і повнолітні громадяни, а тому соціальна профілактика злочину повинна вестися серед різних вікових та соціальних груп населення: дітей (14–18 років); батьків дітей; учителів, вихователів, педагогічних та соціальних працівників, які працюють із дітьми, молоддю та сім'ями; молоді (18–22 роки); людей більш зрілого віку» [35].

Необхідним для розуміння портрету жертви торгівлі людьми та концепцією соціальної профілактики даного соціального явища постає інформація про освітній рівень потерпілих. Існує стереотип, що потенційними жертвами можуть стати особи із низьким рівнем освіти.

Тому соціально-профілактичну роботу треба починати в закладах освіти серед учнів, які не бажають продовжувати навчання після закінчення школи; серед студентської молоді, яка не бажає йти працювати за фахом після закінчення навчання у вишах, а мріє їхати працювати за кордон, навіть не за фахом. Таку роботу необхідно розпочинати та системно проводити в стінах закладів освіти, допоки ті, хто здобуває освіти та не закінчив навчальний процес, бо отримати доступ до вказаних потенційних потерпілих видасться неможливим після закінчення ними навчання.

На початку ХХ століття з'являється наступне визначення міжнародними вченими соціальної роботи, як «робота, що сприяє проведенню соціальних змін, вирішенню проблем у стосунках людей, а також наснаженню та визволенню людей з метою покращання їхнього добробуту; використовуючи теорії поведінки людей та соціальних систем, соціальні працівники проводять професійне втручання там, де люди взаємодіють із своїм оточенням; принципи прав людини та соціальної справедливості є фундаментальними принципами соціальної роботи» [35].

Повністю погоджуємося з думкою вчених про те, що «соціальна робота в аспекті запобігання торгівлі людьми вимагає: створення умов у суспільстві для запобігання явища «торгівля людьми» (яке є найприбутковішим злочином після торгівлі наркотиками і зброєю); це як юридичні, так і соціально-економічні заходи; формування у свідомості населення й окремих громадян неприйняття торгівлі людьми, осуд цього явища, позитивної мотивації до його запобігання (навчання населення щодо розпізнавання й уникнення цього явища); це соціально-рекламні, психолого-педагогічні заходи; формування гуманних стосунків між людьми, толерантності один до одного, культури миру в сім'ї, мікросередовищі, суспільстві, які виключають думку про можливість

торгівлі людьми; надання допомоги потерпілим від торгівлі людьми з моменту одержання прохання про допомогу і визволення людей» [35].

Усе вищезгадане стосується й проведення соціальної роботи в нашій країні, під чим розуміємо, згідно Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», – «діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, незалежно від їх підпорядкування і форми власності, та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб» [35]. Як бачимо чільне місце в організації та здійсненні соціальної роботи щодо попередження такого явища як «торгівля людьми» займає соціально-профілактична робота.

Погоджуємося, що найактуальнішою з метою створення певних соціальних умов для реалізації права кожної людини та розбудови держави й суспільства загалом є здійснення соціальної профілактики торгівлі «живим товаром» як виду загальної соціальної роботи. На жаль, ця проблема не є достатньо ґрунтовно вивчена науковцями, що призводить, як правило, до повторення заходів із профілактики з одними й тими ж категоріями громадян, відбувається нераціональне використання ресурсів суб'єктів надання соціальної допомоги, до того, що окремі категорії населення залишаються неохопленими соціально-профілактичною роботою, або отримана інформація про напрями роботи виявляється недостатньою. Наприклад, різнитися докорінно має соціально-профілактична діяльність із вихованцями інтернатних закладів та учнями закладів середньої освіти. На сьогодні соціальна робота щодо профілактики соціального явища, як правило, проводиться з учнями шкіл, вчителями та батьками, безробітними особами, які обліковуються центрами зайнятості тощо.



Відповідно до норм Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» соціальна профілактика – це один з видів соціальної роботи, що «спрямований на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя здоров'я дітей та молоді, а також запобігання такому впливу» [35].

У науковій педагогічній літературі зустрічаємо вживання як синонімів понять «соціальна профілактика» та «превентивне виховання» та використання термінів «профілактика» та «превенція». Превентивне виховання в «Словнику-довіднику для соціальних працівників та соціальних педагогів» «розглядається як синонім превенції – попередження, перестороги, і визначається як здійснення комплексу профілактичних заходів із метою попередження негативних явищ, правопорушень у молодіжному середовищі та зменшення шкоди від факторів ризик» [35].

Інше ж визначення знаходимо в «Понятійно-термінологічному словнику із соціальної роботи»: «Соціальна профілактика має за мету зусилля, які спрямовані на превенцію соціальних проблем чи життєвих криз клієнтів, окремих груп або попередження ускладнення вже наявних проблем» [35].

Соціальна профілактика, як бачимо, характеризується спрямованістю на загальний розвиток дітей і молоді; організацією діяльності та спілкування за допомогою залучення дітей і молоді до участі у виховних заходах; попередженням негативних явищ та формування свідомості та поведінки через використання різних форм і методів. Через те, що йдеться про процес виховання, то воно може стосуватися лише тих дітей та молоді, які характеризуються як організовані (тобто навчаються чи перебувають в групах певних установ, закладів освіти різних рівнів, клубів, секцій тощо). Але воно, на жаль, не може впливати та охоплювати бездоглядних (тут спостерігаємо

процес формування, а не виховання певної особистості) та безпритульних (адже виховання – це постійний і безперервний процес спілкування й спільної діяльності) дітей.

Виходячи з мети, принципів і основ її здійснення, соціально-профілактичну роботу в нашій країні можна вважати ефективною лише у випадках, коли вона провадиться на підвалинах та засадах концепції «допомоги для самопомоги», що поєднуватиме в собі сучасні наукові теорії та основи соціальної роботи. Формування в людини відповідальності за власне життя, власний вибір, уміння користуватися власними правами, керуючись знаннями про них, – умова вказаної концепції розглядати людину як суб'єкт, а не об'єкт надання соціальної допомоги – головна ідея завдання розбудови справжнього громадянського суспільства.

Концепція «допомога для самопомоги» – це врахування бажання самих людей керувати власним життям, попередження небажаних впливів та різним способом обману людини. Останнім часом переважна більшість населення України знають про соціальне явище «торгівля людьми», але впевнені, що саме з ними цього ніколи не станеться, хоча й елементарних знань як діяти в подібних ситуацій у людей також немає. Це й окреслює основні завдання соціальних працівників та соціальних педагогів, пов'язані зі створенням соціальних умов задля захисту прав, свобод та інтересів дітей та молоді, їх всебічного та гармонійного розвитку, для задоволення їх культурних та духовних потреб.

Впровадження концепції «допомога для самопомоги» в згаданому контексті означає:

1. «Вивчення особливостей і проблем дітей та молоді в аспекті запобігання торгівлі людьми, а також вивчення особливостей мотивації молоді щодо працевлаштування, навчання, відпочинку за кордоном» [35].

2. «Формування позитивної мотивації молоді до сприймання соціальних послуг та стимулювання молоді до засвоєння інформації щодо протидії торгівлі людьми» [35].

3. «Встановлення контакту з молоддю і членами їх сімей і надання їм соціальної допомоги, тобто такого комплексу соціальних послуг, який сприяє не тільки відмові від «легких грошей» за кордоном, але й підвищенню соціального статусу молоді, їх особистому розвитку, на основі оволодіння знаннями про свої права, навчання вмінню ними користуватися та їх відстоювати, створення умов для їх реалізації, використовуючи, при необхідності соціальну опіку і підтримку, соціальний менеджмент» [35]; «наслідком такої допомоги також будуть: знання, які запобігають потраплянню в рабство, вміння і навички щодо критичної оцінки, прийняття рішення, управління собою в ситуаціях, які можуть привести до потрапляння в тенета торговців людьми» [35].

4. «Наступним елементом «допомоги для самопомоги» є спрямування молоді до самопомоги в напрямі запобігання торгівлі людьми через надання інформаційних послуг про установи та організації, які вирішують такі проблеми; а також розвиток волонтерського руху, студентських соціальних служб і поза аудиторської виховної роботи, підтримка неурядових організацій, що займаються профілактикою торгівлі людьми» [35].

Маємо окреслити спектр завдань соціальної профілактики торгівлі «живим товаром», що вимагає проведення такої роботи у молодіжному середовищі: «обов'язкова інформаційно-просвітницька робота серед дітей та молоді задля ознайомлення з соціальним явищем і поняттям «торгівля людьми» [35]; «формування правосвідомості та правової поведінки молоді, громадянськості, відповідальності в неї за своє життя із розвитком її активності, самостійності, творчості та створенням умов для її самореалізації» [35].

Окреслені завдання можуть реалізовуватися через «допомогу для самопомоги» завдяки наступним напрямом соціальної роботи в молодіжному середовищі: «1) соціальні дослідження з проблеми; 2) інформаційно-пропагандистська робота; 3) соціальне навчання молоді вмінням користуватися своїми правами; 4) соціальна реклама послуг суб'єктів соціальної роботи; 5) правова просвіта молоді з проблем торгівлі людьми; 6) допомога молоді у виборі професії, працевлаштуванні, організації дозвілля тощо; 7) сприяння розвитку молодіжних ініціатив, реалізації інтересів; 8) організація волонтерського руху, роботи студентських соціальних служб» [35].

Соціальна профілактика торгівлі людьми, зокрема жінками проводиться на первинному, вторинному та третинному рівнях (таблиця 1).

Таблиця 1

## Соціальна профілактика торгівлі людьми

Вид	Цільова група	Зміст	Форми і методи
<b>Первинна</b>	Загальна громадськість	Інформація про проблему Правила безпечної поведінки	Приклади Інформування, навіювання, робота в громаді
<b>Вторинна</b>	Група ризику	Формування умінь та навичок безпечної поведінки Формування уявлення про діяльність установ та організацій Зміна ставлення до проблеми	Вправи, вимоги, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, приклад, розв'язання ситуацій, тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, соціологічні дослідження
<b>Третинна</b>	Потерпілі	Виявлення причин та особливостей поведінки і свідомості, які привели до виникання проблеми, усунення причин через перенавчання людини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті.	Робота в конкретному випадку, рефлексія, переключення і перенавчання, створення виховуючих ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище

Таким чином, маємо констатувати, що соціально-профілактична робота на первинному, вторинному і третинному рівнях дозволяє охопити й тих, хто вважається потенційними жертвами, і тих, хто зіткнувся з торгівлею людьми сам. Наголошуємо, що активна робота із запобігання торгівлею людьми проводиться як на державному, так і міжнародному рівнях.

## РОЗДІЛ 2

### ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ

#### **2.1 Досвід співдії органів державної влади та громадських організацій у здійсненні соціальної профілактики торгівлі людьми**

Згідно із Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) «суб'єктами соціальної роботи з дітьми та молоддю взагалі і соціальної профілактики зокрема є: уповноважені органи, які здійснюють соціальну роботу з дітьми та молоддю; фахівці із соціальної роботи. До уповноважених органів належать: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; служби у справах неповнолітніх; центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, їх спеціалізовані формування; підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності» [4].

В Україні на державному рівні активна робота з соціальної профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, проводиться як органами державної влади, так і неурядовими організаціями. «Згідно Державної програми протидії торгівлі людьми (Постанова КМУ від 07.03.2007 р. №410) крім основних видів діяльності, спрямованої на протидію торгівлі людьми, також визначає суб'єктів, відповідальних за

її виконання. Суб'єктами виступають державні структури, неурядові організації, міжнародні організації» [35].

Виконанням першої частини Програми «Запобігання торгівлі людьми та боротьба з нею» опікуються переважно наступні державні структури: Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство закордонних справ, Міністерство освіти і науки, Міністерство праці, Міністерство юстиції, Державна прикордонна служба, Державний комітет телебачення та радіо, Державний комітет національної релігії, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Напрямами профілактичної роботи згідно виконання першої частини Програми вважають наступні:

- «утворення та забезпечення діяльності робочих експертних груп при регіональних постійно діючих комісіях з питань обміну інформацією про запобігання торгівлі людьми та координації зусиль у боротьбі з нею» [35];
- «забезпечення проведення щорічних регіональних і міжгалузевих нарад-семінарів з питань координації зусиль, проведення аналізу та уточнення стратегії запобігання торгівлі людьми та боротьби з нею» [35];
- «організація навчання державних службовців з питань протидії торгівлі дітьми, викоренення найгірших форм дитячої праці» [35];
- «забезпечення підготовки та навчання працівників дипломатичної служби з питань протидії торгівлі людьми, налагодити міжнародне співробітництво у цій сфері» [35];
- «включення до програм підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти навчальні курси, лекції та практичні заняття з питань протидії торгівлі людьми» [35];

- «видання інформаційно-освітніх матеріалів з питань профілактики торгівлі людьми та проблем соціального захисту дітей і молоді» [35];
- «підвищення рівня інформованості населення щодо засобів і методів, які використовуються торговцями людьми, шляхом організації та здійснення інформаційно-просвітницьких заходів» [35];
- «запровадження навчального курсу з питань трудової міграції та протидії торгівлі людьми для працівників Державної служби зайнятості на базі Інституту підвищення кваліфікації державної служби зайнятості» [35];
- «забезпечення проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань зайнятості населення, інформування громадян про вакансії за кордоном (у рамках двосторонніх угод)» [35];
- «створення циклу тематичних теле- та радіопередач, запровадження в електронних та друкованих засобах масової інформації окремі рубрики для розміщення інформаційних матеріалів про професії, що користуються попитом на вітчизняному ринку праці, а також про наслідки нелегального виїзду за кордон з метою працевлаштування» [35];
- «підвищення рівня інформованості громадян щодо запобігання і протидії торгівлі людьми» [35].

«Координація заходів, запланованих Комплексною програмою протидії торгівлі людьми, покладено на Міжвідомчу координаційну раду, яка створена (відповідно до п.1 Комплексної програми та Положення про Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми) при Кабінеті Міністрів України під керівництвом віце-прем'єр-міністра України з гуманітарних питань» [35].

«Робота щодо протидії торгівлі людьми є однією із пріоритетних напрямів у діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Важливим кроком в узагальненні діяльності Омбудсмена є

щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина. За щорічною та спеціальною (спеціальними) доповідями Уповноваженого Верховна Рада України приймає постанову. Офісом Уповноваженого з прав людини проводиться досить велика робота щодо виявлення фактів торгівлі дітьми та порушення прав дітей у цілому, а також здійснюється допомога в поверненні в Україну потерпілим від торгівлі людьми громадянам України» [35].

«Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту є центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань сім'ї, жінок, дітей та молоді, демографічних процесів, рівності прав та можливостей жінок і чоловіків» [35]. Оскільки Міністерство «є структурою, що координує діяльність із протидії торгівлі людьми, то на нього також покладена відповідальність за проведення круглих столів, зустрічей, засідань з метою обміну інформацією та координації зусиль у напрямі протидії торгівлі людьми» [35].

«Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді та Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді спільно з неурядовими організаціями є основними суб'єктами ведення профілактичної роботи. На сьогодні система соціальних служб є досить розгалуженою мережею і нараховує понад 1000 центрів, які розташовані навіть у невеликих районних центрах та селищах. Практична соціальна діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді здійснюється в таких напрямках: соціальна підтримка сім'ї в кризовій ситуації, профілактика негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі, сприяння вторинній зайнятості молоді, всеукраїнська школа волонтерів, підготовка молоді до сімейного життя, соціальна робота з сім'ями, які перебувають у кризових ситуаціях соціальна робота з жіночою молоддю,



ведення просвітницької діяльності з питань профілактики ВІЛ/СНІДу, торгівлі людьми тощо» [35].

«Провідними формами профілактичної роботи є культурно-масові заходи та тренінгово-лекційні заняття. Поширюється і вдосконалюється робота «гарячих ліній» та «телефонів довіри», що діють на базі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Сьогодні в цій мережі працює близько двохсот таких ліній» [35]. «Фахівці центрів надають консультації по «телефону довіри» з питань протидії торгівлі людьми щодо виїзду та працевлаштування за кордоном, юридичні та соціальні консультації, проводять психологічні тренінги, розповсюджують інформаційні видання з питань захисту прав людини, сприяння розвитку різних форм сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, створенню дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, встановленню опіки і піклування, усиновлення тощо» [35].

«Центрами соціальних служб ведеться робота щодо систематизації і оновлення банків даних осіб, представників групи ризику, з якими ведеться профілактично-консультативна робота: молодь з неблагополучних, багатодітних родин, безробітна молодь, жінки та діти, які зазнали насильства, діти та молодь з особливими потребами, молодь, яка звільнилася з місць позбавлення волі, сироти, вихованці інтернатних закладів, «діти вулиці» та інші» [35]. «Майже 20 років ведеться робота ЦСССДМ щодо створення банків даних дітей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон і які перебувають на утриманні родичів або взагалі залишилися самі під наглядом сусідів» [35].

«В Україні активними формами та методами профілактики торгівлі людьми є культурні заходи масового характеру (акції, флешмоби, благодійні ярмарки тощо), тренінги та лекції. Основним та досить діючим залишається робота «гарячих ліній», зокрема громадська організація «Ла Страда-Україна» [13]. «Такі лінії діють і на базі

ЦСССДМ, яких нараховують більше 200-та по всій Україні. Консультанти надають інформаційну допомогу, можуть відповісти на вадливі питання та порадити, що робити в конкретній ситуації, мають змогу надати юридичну консультацію та психологічну. В ЦСССДМ створюються бази даних таких «клієнтів», які постійно оновлюються, проте найчастіше вони прагнуть залишатися анонімами» [13].

З метою підвищення ефективності роботи, спрямованої на запобігання та попередження торгівлі людьми, зокрема жінками, розглядається обов'язковою поєднання форм роботи як державних, так і неурядових організацій. Теорія державного управління визначає три моделі такої взаємодії, що полягають у: «1) взаємодії з державною домінантою, коли фінансування й соціальні послуги надаються державою й органами влади, а громадські організації беруть участь у тих або інших заходах; 2) дуалістичних відносинах: ситуація, коли держава й неурядові організації беруть участь у фінансуванні й наданні послуг; 3) партнерських взаєминах: ситуація, коли відповідально за фінансування послуг, які надаються населенню неурядових організацій» [35].

У роботі щодо профілактики торгівлі людьми актуальними є перші дві моделі: по-перше, пошук людей, що стали жертвами торгівлі, та їх вилучення, по-друге, профілактика явища та допомога потерпілим.

Формами взаємодії неурядових організацій та державних структур є:

- організація спільних прес-конференцій, виступів у засобах масової інформації, проведення круглих столів;
- обмін інформацією про можливість надання послуг з метою вироблення спільних дій;
- організація загальних нарад з питань протидії явищу та акцій;

- обмін досвідом і навчання загальним та правовим основам соціальної роботи партнерів;
- пропозиція розширеного спектру послуг, що виступають доповнення тих, що гарантовані законодавством;
- організація спільних соціальних досліджень соціального явища та існуючої проблеми.

Партнерські відносини неурядових організацій та державних структур полягають у створенні мережі закладів із соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми, число яких близько 1200. Для допомоги в пошуку інформація про такі організації та заклади систематизовано їх систему та створено «Базу організацій із надання соціальної допомоги тим, хто потерпів від торгівлі людьми», що з жовтня 2001 році наявна й на електронних носіях.

«Однією з перших організацій, що почала діяльність у напрямі запобігання торгівлі людьми, був Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», що ставив собі за мету, перш за все, привернути увагу громадськості та представників державних структур до проблеми торгівлі жінками як до бруталного порушення елементарних прав людини» [35]. «У зв'язку зі зміною ситуації, зростанням розуміння важливості проблеми, коригувалися й основні програмні цілі роботи: формування спільних програм дій з державними органами та іншими неурядовими і міжнародними організаціями, розвиток превентивної діяльності, створення мережі неурядових організацій та відпрацювання механізму допомоги потерпілим від торгівлі людьми тощо» [35].

«Напрями роботи центру комплексні. Це допомога потерпілим від торгівлі людьми; організація роботи гарячої лінії; проведення досліджень з проблем насильства стосовно жінок; експертиза законодавчих актів, які стосуються становища жінок в Україні; просвітницька діяльність серед молоді з проблем загальнолюдських

жіночих прав та запобігання торгівлі жінками й інших видів насильства та експлуатації; робота з масмедіа, розповсюдження інформації з проблеми; видання матеріалів, бюлетенів, друкування листівок з проблем запобігання торгівлі людьми та їх розповсюдження серед українського жіноцтва; проведення семінарів, робочих секцій, конференцій з цієї проблеми; співпраця з працівниками державних структур з метою формування національної програми дій щодо запобігання торгівлі жінками в Україні; співпраця з посольствами зарубіжних держав в Україні та українськими посольствами за кордоном; співпраця з урядовими та неурядовими організаціями в Україні та за кордоном з метою запобігання торгівлі жінками і допомоги жертвам цього злочину» [35].

Таким чином, взаємодія неурядових і міжнародних організацій з органами державної влади – це основоположний принцип впровадження в Україні політики щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, та найважливіший фактор успіху результатів роботи в цьому напрямі. Основними формами такої співпраці виступають спільні заходи; консультування; обмін інформацією; організація й проведення семінарів, «круглих столів», конференцій; різного роду підтримка (організаційна, матеріальна, адміністративна); розробка плану спільних дій та впровадження державної політики із покращення становища жінки в державі, підвищення в суспільстві ролі та статусу жінки тощо. Останнім часом спостерігаємо позитивний досвід такої співпраці, розвиток як форм, так і методів спільних дій державних та неурядових організацій у роботі з профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками.

## **2.2 Специфіка організації соціально-педагогічної роботи з профілактики торгівлі жінками у студентському середовищі (на прикладі Херсонського державного університету)**

«Соціально-педагогічна робота у сфері протидії торгівлі людьми спрямована на попередження фактів торгівлі людьми, сприяння в адаптації і позитивній соціалізації постраждалих від торгівлі людьми, створення умов для соціального розвитку особистості та реалізації, охорони і захисту прав людини й громадянина, посилення раціонального використання педагогічного потенціалу соціуму» [38].

«Об'єктом практичної соціально-педагогічної роботи у сфері протидії торгівлі людьми в навчальних закладах є учнівська та студентська молодь, їх соціальне середовище. Ключовими суб'єктами можемо визначити – заклади освіти, органи державної влади, громадські організації, міжнародні організації і представництва, фахівців соціальної сфери (перш за все, це соціальні педагоги, практичні психологи, соціальні працівники, педагоги) та учнівську і студентську молодь» [38].

Соціально-профілактична робота зі студентською молоддю, яка здобуває вищу освіту в Херсонському державному університеті, щодо вияву фактів і запобігання поширенню торгівлі людьми силами соціально-психологічної служби ХДУ здійснюється за допомогою низки специфічних форм і методів такої роботи. Прикладом особливостей можна назвати залежність від обраних методів профілактики, етапу здійснення такої роботи, представників цільової групи тощо.

Фахівцями соціально-психологічної служби університету під час профілактичної роботи зі студентами наголошується, що торгівля людьми – це грубе порушення прав будь-якої людини. Ефективність роботи полягає в обов'язковому знайомстві студентів різних курсів та різних спеціальностей університету зі статистичними даними останніх років щодо виявлення фактів торгівлі «живим товаром», щодо

особливостей прихованого характеру обговорюваної проблеми, наголошенні та зверненні уваги молоді на специфіку потенційності саме жінок під час потрапляння в ситуацію торгівлі ними. Важливим моментом під час розгляду обговорюваної проблеми залишається ілюстрація даних про насильство, приклади дискримінації та торгівлі людьми саме в нашій країні прикладами з кінофільмів, із повідомлень у засобах масової інформації; щодо розгляду сучасного становища в державі протидії означеному соціальному явищу обов'язковим є розгляд нормативно-правового підґрунтя та матеріали звітів щодо моніторингу.

Фахівцями соціально-психологічної служби ХДУ ретельно добираються колективні методи та форми роботи зі здобувачами освіти: бесіди, години спілкування, соціально-профілактичні лекції, що спрямовані на охоплення більшої кількості студентської молоді з метою створення певного емоційного стану й настрою, а також сприяють охопленню розширеного кола питань для розгляду з означеної проблеми, тобто з профілактики торгівлі людьми, зокрема жінок.

Фахівці служби під час такої роботи намагаються залучати спеціалістів із профілактики даного негативного явища різних сфер та галузей, як то працівників правоохоронних структур, спеціалістів обласного та місцевого центрів зайнятості населення тощо. Ефективними видаються результати профілактичної роботи зі студентською молоддю завдяки поєднанню у роботі наукових розробок викладачів університету, тематика досліджень яких пов'язана з означеною проблемою, та практичного досвіду згаданих представників державних структур.

Прикладом підвищення ефективності соціально-педагогічної роботи щодо профілактики та запобігання такого негативного соціального явища як «торгівля жінками» зі студентською молоддю авторами дослідження пропонується використання у роботі фахівців соціально-психологічної служби ХДУ соціальної програми

«Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю», характеристика основних положень якої пропонуються до розгляду.

Авторська соціальна програма «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю» розроблена з метою здійснення комплексної роботи зі здобувачами, які отримують вищу освіти в Херсонському державному університеті.

***Паспорт соціальної програми «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю»***

***Назва:*** соціальна програма «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю».

***Виконавці:*** фахівці соціально-психологічної служби ХДУ у взаємодії з викладачами кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології університету, представниками правоохоронних структур, спеціалістами Херсонського обласного та міського центрів зайнятості, фахівцями Херсонського обласного та міського Центрив соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

***Мета програми:*** первинна, вторинна та третинна профілактика торгівлі людьми, зокрема жінками.

***Завдання програми:***

1. зміцнення уявлення студентства про інститут родини, підтримка працевлаштування молоді в державних та недержавних установах й організаціях, профілактика виїзду студентської молоді з метою постійного працевлаштування за кордон;
2. запровадження технологій і методів соціально-профілактичної роботи щодо попередження торгівлі «живим товаром»;
3. впровадження ефективних технологій і методів профілактики торгівлі жінками.

***Терміни реалізації:*** 1 рік.

**Цільовим індикатором програми** виступають здобувачів вищої освіти Херсонського державного університету всіх курсів та спеціальностей.

**Очікувані результати:**

1. формування у студентської спільноти відповідального ставлення до працевлаштування в позанавчальний час та після отримання освіти у закладах й організаціях вітчизняних державній та недержавній сферах;
2. створення системи взаємодії державних органів та установ щодо профілактики торгівлі людьми серед студентської молоді;
3. зниження рівня та скорочення кількості серед здобувачів вищої освіти охочих працевлаштуватися тільки в закордонних установах;
4. формування та забезпечення необхідних умов для створення робочих місць для молоді, яка навчається.

**Зв'язок авторської соціальної програми** з політикою держави в сфері профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками.

Авторська програма розроблена з урахуванням пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку південного регіону, зокрема Херсонщини. Напрями реалізації Програми відповідають таким цілям і задачам державної політики в сфері запобігання соціальному явищу «торгівля людьми».

Програму розроблено задля ранньої профілактики торгівлі людьми серед молоді, яка здобуває вищу освіту.

Програму можна використовувати як інноваційну в різноманітних конкурсних відборах інноваційних соціальних програм суб'єктів соціальної роботи держави, а також програма може виступати як грантоотримувач залучених коштів різних (як державних, так і



міжнародних) фондів, політика яких поширена на профілактику торгівлі людьми, зокрема жінками.

Досягнення мети й вирішення поставлених завдань планується за допомогою здійснення переліку заходів, як методичного забезпечення профілактичної роботи щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, зі студентською молоддю розкритого детально в Додатку Б.

Методичні рекомендації до проведення різноманітних заходів із профілактики торгівлі людьми подано в Додатку В.

Заходи, сплановані в Програмі, планується здійснювати за підтримки добровільних громадських ініціатив або благодійних громадських організацій чи фондів. За допомогою реалізації переліку заходів Програми, в тому числі із залученням партнерів, плануються зміни в організації роботи з профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, серед здобувачів, які отримують вищу освіту.

Серед планів авторів Програми є те, що реалізація переліку заходів Програми забезпечить для широкого кола студентської молоді, яка буде ознайомена з соціальним явищем «торгівля людьми» та створення сприятливих умов для профілактики згаданого негативного явища в студентському середовищі. Результати впровадження Програми, на які очікують автори, можливі лише за умови впровадження заходів у комплексі, процес розробки та застосування яких потребує детального наукового опрацювання, а також виступить основою подальших наукових розробок і досліджень в майбутньому.

## ВИСНОВКИ

Складна соціально-економічна ситуація в сучасній Україні, що в останні десятиліття характеризується загостренням соціальних проблем і, відповідно, розширенням кола об'єктів соціальної роботи. Така ситуація вимагає, перш за все, реформування системи надання соціальних послуг населенню, розвитку механізмів соціального замовлення, переосмислення ролі державних соціальних служб та недержавних організацій у соціальній роботі, а також підготовки фахівців, готових реагувати на нові соціальні проблеми. І соціальні проблеми. Однією з проблем, з якими зіткнулася наша країна в кінці минулого століття, була проблема торгівлі людьми, боротьба з якою сьогодні є дуже важливою проблемою і посилюється розвитком і змінами в сьогоденному соціальному явищі як на міжнародному рівні, так і всередині країни.

Нормативно-законодавчі акти доповнено великою кількістю науково-дослідної літератури з проблематики протидії торгівлі людьми, аналітичними, довідковими й іншими публікаціями багатьох закордонних правозахисних організацій, саме тому ми маємо можливість спостерігати великий науковий і практичний зацікавлення цією темою. Позитивної оцінки заслуговує переважна більшість з них, вони також можуть бути впроваджені під час виконання практичної діяльності, спрямованої на соціальну профілактику торгівлі людьми.

Спільні дії неурядових і міжнародних організацій з органами державної влади – це основоположний принцип впровадження в Україні політики щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, та найважливіший фактор успіху результатів роботи в цьому напрямі. Основними формами такої співпраці виступають спільні заходи; консультування; обмін інформацією; організація й проведення семінарів, «круглих столів», конференцій; різного роду підтримка (організаційна,

матеріальна, адміністративна); розробка плану спільних дій та впровадження державної політики із покращення становища жінки в державі, підвищення в суспільстві ролі та статусу жінки тощо. Останнім часом спостерігаємо позитивний досвід такої співпраці, розвиток як форм, так і методів спільних дій державних та неурядових організацій у роботі з профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками.

Робота зі студентською молоддю, яка навчається в Херсонському державному університеті, щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, здійснюється фахівцями соціально-психологічної служби університету, робота полягає у виявленні фактів та запобіганні поширенню цього негативного соціального явища в студентському середовищі.

З метою підвищення ефективності роботи загально університетської служби авторами дослідження запропоновано авторську соціальну програму «Профілактика торгівлі жінками у роботі зі студентською молоддю», що характеризується значним методичним забезпеченням профілактичної роботи щодо профілактики торгівлі людьми, зокрема жінками, зі студентською молоддю та методичними рекомендаціями до проведення заходів із профілактики згаданого соціального явища.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах передових технологій профілактики торгівлі людьми: практика і перспективи / Колектив авторів; під загальною ред. д-ра юрид. наук К. Левченко, канд. пед. наук Л. Ковальчук. – К.: ТОВ «Агентство «Україна », 2011. - 132 с.
2. Галустьян Ю.М., Новицька В.П., Петрочко Ж.В. Уразливість дітей щодо комерційної сексуальної експлуатації в Україні: ситуаційний аналіз. – К., 2003.
3. Закон України «Про протидію торгівлі людьми». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
4. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
5. Запобігання і протидія насильству в сім'ї. Методичні матеріали / За ред. І.М. Трубавіної. – К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.
6. Запобігання торгівлі дітьми з метою їх використання для примусової праці та сексуальної експлуатації в Україні (проект звіту соціологічного дослідження за методом швидкого оцінювання) / Наукова ред. Ю. Саєнко, О. Петрашук. – Київ, 2003. – 72 с.
7. Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посібник / заг. ред. К. Б. Левченко та О. А. Удалової. – К.: Міленіум, 2005. – 210 с.
8. Запобігання торгівлі людьми: взаємодія органів державної влади, міжнародних та неурядових організацій / [Галустьян Ю.М., Дорошок Т.О., Дебелюк М.І. та ін.]. – К. : Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 267 с.

9. Запобігання торгівлі людьми: Навч.-метод. посібник/ Вид. третє, доп. і виправ. - Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справа, 2001. – 137 с.
10. Запобігання торгівлі людьми: Навч.-метод. посібник / Вид. четверте, доп. і виправ. – Х.: Вид-во НУВС, 2004.
11. Капська А.Й., Безпалько О.В., Вайнола Р.Х. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання). – К.: ДЦССМ, 2002. – 164 с.
12. Караман О.Л. Технологія профілактичної роботи в системі «соціальний захист дитинства» // Теоретичні та методичні засади соціально-педагогічної підготовки вчителя . – К.Житомир, 1999. – С. 43–46.
13. Ковальчук О.В., Савицька В.А. Профілактика торгівлі людьми: реалії та перспективи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:[http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE\\_FILE\\_DOWNLOAD=1&Image\\_file\\_name=PDF/zn\\_pkp\\_sp\\_2018\\_31\\_15.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/zn_pkp_sp_2018_31_15.pdf)
14. Конончук А. Підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу до запобігання торгівлі людьми // Social Work and Education, 2017, Vol. 4, No. 1., pp 48-59. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/swe/article/view/106031/104231>
15. Куц В.М., Орлеан А. М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми: Науково-практичний посібник / За ред. Г.П. Середи. – К.: Варта, 2007. – 168 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/d/d/75890.pdf>
16. Левченко К., Шваб І. Визначення статусу «особа, потерпіла від торгівлі людьми» // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2004.– № 14.– С. 41- 45

17. Левченко К.Б. «Торгівля людьми» та «торгівля жінками»: проблеми формування термінології сучасних документів // Вісник Університету внутрішніх справ. – Х., 2000. – Випуск 11
18. Наказ Мінсоцполітики від 07.03.2013 р. № 105 «Про утворення робочої групи з удосконалення нормативно-правових актів у сфері протидії торгівлі людьми». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Normativnopravovi-akti.html>
19. Наказ Мінсоцполітики від 16.08.2013 р. № 508 «Про затвердження Програми навчання спеціалістів щодо надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Normativnopravovi-akti.html>
20. Наказ Мінсоцполітики від 19.07.2013 р. № 432 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Normativnopravovi-akti.html>
21. Наказ Мінсоцполітики від 30.07.2013 р. № 458 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми», зареєстровано в Мін'юсті від 5 серпня 2013 р: стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми № 1327/23859; стандарт надання послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми № 1328/23860; стандарт надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми № 1329/23861». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Normativnopravovi-akti.html>
22. Населення України. Демографічний вимір якості життя: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України, Ін-т демографії та

- соціальних досліджень імені М.В. Птухи. — Київ, 2019. — 396 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://idss.org.ua/arhiv/monografia\\_2020\\_.pdf](https://idss.org.ua/arhiv/monografia_2020_.pdf)
23. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 7 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверевої та Ж. В. Петрочко. — К. : Основа, 2012. — 188 с.
24. Петрочко Ж.В. Сутність та напрями соціально-педагогічного забезпечення прав дітей / Ж.В. Петрочко // Пед. освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. — К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2009. — №11 (спецвип., ч. 2). — С. 8-13.
25. Предотвращение домашнего насилия и торговли людьми / Учебник по проведению тренингов. — Киев, 2001. — 251 с.
26. Предотвращение торговли людьми [Текст]: учебно-методическое пособие [для учителей]. — 3-е издание, доп. И исп. — К.;Х.;Издательство Национального университета внутренних дел, 2001.- 174 с.
27. Проект звіту про результати дослідження «Торгівля людьми з України з метою трудової і сексуальної експлуатації». — К.: Науково-дослідний ін-т праці і зайнятості населення, 2003.
28. Противодействие торговле людьми: Учебное пособие. - А.М. Бандурка, В.Н. Куц (руководитель авт. коллектива), Е.Б. Левченко и др.; Под общей ред. Акад. АПрНУ А.М. Бандурки. - Харьков: Консум, 2003. — 184 с.
29. Протидія торгівлі дітьми та комерційній сексуальній експлуатації дітей: основні положення міжнародного та національного законодавства / заг. ред. К. Б. Левченко. — К., 2006. — 48 с.
30. Протидія торгівлі людьми : навч.-метод. посіб. / Н. Гусак [та ін.]; за ред. Т. Семигіна ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.», Шк. соц.

- роботи ім. В. І. Полтавця. К. : Києво-Могилянська академія, 2008. – 166 с.
31. Ситуаційний аналіз проблем комерційної сексуальної експлуатації дітей в Україні. Звіт за результатами дослідження. – УІСД, 2003
32. Соціальна педагогіка: мала енцикл. / [За заг. ред. І. Д. Зверєвої]. – К.: Центр навч. л-ри, 2008. – 336 с. 6. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підруч. / [Т.Ф. Алексеєнко, Т.П. Басюк, О.В. Безпалько та ін.]; за ред. І.Д. Зверєвої. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 316 с.
33. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / [А.Й. Капська, Л.І. Міщик, З.І. Зайцева та ін.]; за ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 264 с.
34. Соціальна педагогіка: підруч. / [А.Й. Капська, О.В. Безпалько, О.В. Биховська та ін.]; за ред. А.Й. Капської. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 468 с.
35. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2007. – 352 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://old.la-strada.org.ua/ucp\\_mod\\_library\\_download\\_232.html](http://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_download_232.html)
36. Соціальна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи / за заг. ред. І.М. Пінчук, С.В. Толстоухової. – К. : УДЦССМ. – 2000. – 347 с.
37. Соціальний аналіз основних чинників торгівлі людьми: реальна ситуація та шляхи запобігання. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003.
38. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – ТОВ «Агентство «Україна». – К.: 2016. – 368 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://la-strada.org.ua/ucp\\_file.php?c=ui0DnEoNS3bBcBILQqv1Z0jIjJsSX8](http://la-strada.org.ua/ucp_file.php?c=ui0DnEoNS3bBcBILQqv1Z0jIjJsSX8)



39. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, О.А. Удалової / [та ін.]; [«Агентство «Україна»]. – К., 2011. – 292 с. – Бібліограф : с. 222-246. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://old.la-strada.org.ua/ucp\\_mod\\_library\\_view\\_234.html](http://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_view_234.html)
40. Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми: дослідження дисертації / Ковальчук Л.Г. – Київ, 2010.
41. Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми. Збірка наукових праць // Національний університет внутрішніх справ. – Київ-Харків, 2004. – 284 с.
42. Схильність до трудової міграції та оцінка ризику стати жертвою торгівлі людьми у контексті уявлень про трудову міграцію та торгівлю людьми в українському суспільстві. – Виконано Ing Division для Українського центру освітніх реформ у рамках підготовки інформаційної кампанії з попередження торгівлі людьми за фінансування Міжнародної організації з міграції. – 2004. – серпень-вересень (електронна версія)
43. Технологія соціально-педагогічної роботи / За ред. А.Й. Капської. – К.: УДЦССМ, 2000. – 372 с.
44. Торгівля людьми в Україні : оцінка заходів, спрямованих на протидію. – Київ, 2004. – 56 с.
45. Трубавіна І.М. Концепція «допомоги для самопомоги» в соціальній роботі в Україні / І. М. Трубавіна // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 2. – С. 44–51
46. Швець, Т. М. Соціально-педагогічні умови профілактики делінквентних виявів в учнівському середовищі [Текст] / Т. М. Швець // Педагогічний альманах. – Херсон. – 2015. – Випуск 27. – С.228-235

## ДОДАТКИ

## Додаток А

## Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ  
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬКОГО  
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. Додаток 1

Я, Виталик Віталій Віталійович  
учасник(и) освітнього професу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна стійка цінність усієї академічної спільноти світу.

**ЗАЯВЛЮЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:**

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичного поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликання їх до роботи;
- свого діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, чесно та сумлінно виконувати навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виявленню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не заважати школи матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символики університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких строб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і недійсних методів досягти власних корисних цілей;
  - не заважати загрозі власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі неотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.03.2020  
(дата)

  
(підпис)

Виталик В.В.  
(ім'я, прізвище)

## Додаток Б

**Методичне забезпечення роботи щодо профілактики торгівлі  
людьми, зокрема жінками, зі студентською молоддю (з метою  
реалізації авторської соціальної програми «Профілактика торгівлі  
жінками у роботі зі студентською молоддю»)**

Однією із поширених форм в організації навчально-виховного процесу зі студентами є **лекції, бесіди**, які читають викладачі, науковці, працівники правоохоронних органів та ін. Важливо, щоб зміст бесіди, лекції, їх головна ідея і методика проведення були продумані ще до проведення заходу, а також слід продумати приблизну тематику бесід.

Виховний захід можна розпочати з ознайомлення з виставкою літератури, а також буклетів, плакатів з даної теми. Можна використати відеофільми. Наводячи ті чи інші приклади, необхідно викликати у слухачів певне до них ставлення, бажання дати їм відповідну оцінку. При виборі форм і методів виховної роботи працівникам органів освіти необхідно пам'ятати, що ефективність такої роботи значно зростає, коли до її підготовки і проведення залучається студентська молодь. До проведення лекційно-просвітницької роботи, крім спеціалістів з даної проблеми, залучаються студенти, їх об'єднують у лекторські групи, які діють під керівництвом викладачів.

Однією з активних форм правового виховання студентської молоді є **диспути**. Диспут – це вільний обмін думками. Тому його програма повинна складатися з основних питань, з яких студенти змогли б висловити свої думки. Дискусії допомагають формуванню ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань, учасники самостійно оцінюють ті чи інші судження, відстоюють свої погляди. Диспут допомагає виявити настрої здобувачів, їхній внутрішній світ, а також формує громадську думку колективу та критичне ставлення студентської молоді до порушення прав людини, дискримінації жінок тощо.

Викладачі, які організують цей захід, повинні окреслити коло питань для обговорення. Їхня мета – змусити здобувачів замислитися над проблемою, викликати пізнавальну активність, бажання висловитися, допомогти розібратися у проблемах стосовно «білого рабства», наприклад: «Я і права людини», «Права людини і дискримінація жінок», «Що означає бути Людиною?». «Що таке свобода особи?», «Порушуються чи ні права жінок в Україні?», «Торгівля людьми як проблема порушення прав людини» та ін. У ході підготовки до диспуту варто проводити бесіди, аби викликати інтерес до теми дискусії, психологічно та теоретично підготувати їх до активної участі в розмові.

Бажано провести анкетування серед молоді з проблеми диспуту, що дасть можливість виявити, як вони ставляться до тих чи інших питань запобігання торгівлі людьми, які питання їх хвилюють у зв'язку з цим. Успішному проведенню виховного заходу сприяє випуск окремого номера газети, оформлення вітрин із спеціальною літературою, газетними чи журнальними статтями, випуск теле- та радіопередач тощо. Диспути можна організувати на матеріалах відео-, кінофільмів; початком розмови до диспуту може бути літературний твір, газетна стаття з проблем порушення прав людини, торгівлі людьми. Звернути увагу на розвиток критичного мислення в ході дискусії, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми. Отже, основні вимоги до організації та проведення диспуту: планування, добір і конкретизація питань, обговорення, попереднє повідомлення про диспут; підбір літератури, відео-, кіноматеріалів, кваліфіковане керівництво диспутом. Заключне слово ведучого обов'язкове, без нього диспут буде незавершеним. Виховний захід, повинен змусити замислитися над проблемою безпеки життєдіяльності, пов'язаної з торгівлею людьми.

Цікавою формою виховної роботи є **усний журнал**. Він присвячується одній проблемі або комплексу різних питань. Наприклад, усний журнал «Рабство та його сучасні прояви» може складатися із кількох сторінок, кожна з яких має на меті обговорення окремої проблеми загальної теми: «Загальна декларація прав людини – перший в історії міжнародних відносин акт, в якому проголошено широке коло основних свобод і прав людини»; «Сучасні форми експлуатації людини»; «Торгівля людьми. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми»; «Законодавча база щодо запобігання торгівлі людьми в Україні».

Кожна сторінка має свою назву і зміст. Це може бути виступ студента, зустріч з працівниками правоохоронних органів, неурядових організацій та ін. Сторінка ілюструється фрагментами з кіно- і відеофільмів, бажано оформити виставку зі спеціальною літературою, газетними чи журнальними статтями.

Популярною формою пропагування знань з проблем прав людини, запобігання торгівлі людьми є **тематичні вечори та вечори запитань і відповідей**. Тематика таких вечорів може бути різноманітною. Захід може бути присвячений вузькому питанню – одній темі. Можна готувати кілька тематичних вечорів, присвячених Міжнародному дню прав людини, який проходить щорічно 10 грудня, зокрема, присвячених темам запобігання насильству, експлуатації, торгівлі людьми. Виховна цінність таких тематичних вечорів полягає у тому, що в підготовці і їх проведенні беруть участь учні та студенти. Вони розробляють сценарій, займаються оголошеннями, проводять роботу щодо участі учнівської та студентської молоді, оформляють приміщення, книжкові виставки, добирають відео-, кінофільми, готують тематичні виступи, готують номери художньої самодіяльності та ін.

**«Мозковий штурм»** як метод стимулювання ідей протягом обмеженого відрізка часу (як правило, 15-20 хв.) використовується

переважно на початкових заняттях розгляду нової теми, а також після презентації (оголошення та роз'яснення) теми, поняття, проблеми для узагальнення ідей, асоціацій, коментарів. Для сприяння активності учасників важливо дотримуватись основних правил проведення «мозкового штурму», а саме: приймаються всі пропозиції, вони записуються без коментарів та засуджень; учні не можуть коментувати пропозиції інших; заохочується висунення якомога більшої кількості ідей та можливість висловлення своєї власної думки. Усі пропозиції (ідеї, коментарі, асоціації, фрази) використовували в подальшій роботі над темою. Даний метод дозволяє стимулювати вільне висловлювання ідей та утвердження відчуття відсутності цензурних обмежень, сприяє формуванню толерантного ставлення до будь-якої точки зору, відходу від традиційної позиції суджень «вірно» і «невірно».

Слід зауважити, що така атмосфера є надзвичайно необхідною з точки зору специфіки теми запобігання торгівлі людьми. Адже часом тематика торгівлі людьми пов'язана з дуже делікатними моментами і стосується особистих, найінтимніших боків життя. Тому для кращого сприйняття та засвоєння матеріалу важливо створити атмосферу довіри для вільного обміну думками та активної роботи над розв'язанням проблемних ситуацій.

Приклади питань для «мозкових штурмів»: що таке торгівля людьми (торгівля дітьми, насильство, експлуатація); для чого людям потрібні права; чому окремо виділяють права дитини; чому права важливо розглядати разом з обов'язками; які права порушуються в ситуації торгівлі дітьми; з якою метою люди їдуть за кордон; чому в Україні є поширеною дитяча праця; як можна знайти роботу в Україні; які ризики нелегального працевлаштування.

Активними методами профілактичної роботи з учнями та студентами є **навчальні ігри – рольова та моделююча**. Рольова гра – навчальна гра, в ході якої учасники імітують реальну ситуацію через

виконання призначених ролей. Мета рольової гри полягає у набутті досвіду поведінки чи ставлення, а також певних навичок. Важливо, щоб усі учасники знали і розуміли ідею своєї ролі та мету рольової гри взагалі. Обов'язково необхідно по завершенні гри всім учасникам дати можливість вийти з ролі – сказати кілька слів про почуття, враження чи думки. Ефективніше всього використовувати рольові ігри на завершальних стадіях вивчення тем.

Приклади рольових ігор: «Звертання за оголошенням» (відпрацювання навичок постановки запитань для з'ясування ситуації, аналізу, критичного мислення, оцінки ризикованості ситуації), «Співбесіда з роботодавцем» (відпрацювання навичок спілкування, визначення легальності запропонованих умов, визначення ризикованості), «Конференція» або «Прес-клуб» (закріплення отриманих знань про суть та масштаби проблеми торгівлі людьми, дотичних проблем; уміння самостійно здійснювати пошук додаткової інформації), «Гаряча лінія» (закріплення навичок безпечної поведінки, консультування, самопомоги, аналізу), «Юридичний хокей» (закріплення знань, навичок безпечної поведінки).

Моделююча гра – навчальна гра, в ході якої учасники створюють певні моделі, алгоритми дій. На відміну від попереднього типу, дана гра не вимагає від учасників входження в роль, вона потребує аналізу певної життєвої ситуації чи проблеми та визначення кроків на шляху до її вирішення. Її застосування дозволяє закріплювати моделі безпечної поведінки після розгляду конкретних ситуацій.

**Аналіз конкретних ситуацій** (англ. – case study) – це метод роботи з реальними життєвими ситуаціями, спрямований на визначення певних проблем, недоліків та пошук шляхів їх уникнення. Застосування даного методу дає змогу пересвідчитись у реальності існування проблеми, проаналізувати причини її виникнення та визначити можливі шляхи запобігання. Для занять використовуються історії постраждалих

від торгівлі людьми, історії звернень на Національну «гарячу лінію» з питань запобігання торгівлі людьми.

**Метод «рівний рівному»** дозволяє реалізувати навчання через навчання інших, сутність якого полягає в тому, що об'єкт процесу навчання перетворюється на суб'єкт, виконуючи тимчасово його функції та обов'язки. Отримана інформація передається учнями та студентами іноді по декілька разів, таким чином забезпечується її краще запам'ятовування. Відомо ж, що найкраще, до 90%, людина засвоює знання у процесі навчання інших. А з іншого боку, використання цього методу стимулює успішне сприйняття поданої інформації учнями та студентами. Прикладом застосування даного методу можуть слугувати ситуації, коли учасники виступають у ролі експертів, радників, консультантів, учителів. Крім того, доцільно використовувати можливості існуючих волонтерських об'єднань, лекторських груп, лідерських клубів для включення теми профілактики торгівлі людьми в їхню діяльність. Навчені учні та студенти проводять заняття для своїх ровесників, виступають перед батьками, педагогічними працівниками. Створення колажів використовується на початку роботи над темою для стимуляції асоціацій учнів та виявлення рівня знань, а також по завершенні вивчення теми для перевірки засвоєння знань. Учні створюють колажі з газетних та журнальних вирізок, працюючи у малих робочих групах. Потім кожна група представляє свою роботу та пояснює головну ідею колажу. Для додаткової зацікавленості та стимуляції уваги пропонується робочим групам тримати в секреті назви та ідеї своїх колажів, а інші малі групи повинні їх відгадати.

Важливим є використання можливостей художніх гуртків, учасники яких можуть ставити інтерактивні вистави та казки з ілюстраціями ситуацій порушень прав дитини, торгівлі людьми.

**Використання наочності** є однією з основних умов ефективності сприйняття та засвоєння інформації. Візуальність посилює і зосереджує



увагу учнів та студентів, стимулює їхній інтерес. Тому треба використовувати інформаційні плакати, буклети, брошури, закладки. Найбільш уживаним є навчальний відеофільм «Запобігання торгівлі людьми та експлуатації дітей», котрий складається з дванадцяти десятихвилинних серій. Такий формат дозволяє легко його використовувати в системі роботи загальноосвітнього навчального закладу з уроками тривалістю 45 хв. До кожної серії розроблені методичні рекомендації щодо їх використання. Крім того, можна використовувати документальні фільми «Замки на піску», «Куплені та продані», «У пошуках втраченого щастя», «Український експорт», «Жертви мовчання»; художньо-публіцистичний фільм «Жертва»; художні фільми «Якщо я не повернусь», «Ліля назавжди» тощо.

Практика показує важливість застосування **інтегрованих форм роботи** – заняття, усні журнали, конкурси, конференції, куточки правових знань, відеолекторії тощо. Вони дають можливість поглянути на проблему торгівлі людьми з різних ракурсів одночасно, виявити її комплексність, необхідність такої ж комплексної протидії, а також дозволяють простежити взаємозв'язок між різними дотичними проблемами, продемонструвати вплив наслідків, наприклад, насильства у ситуації дитячої праці, торгівлі дітьми.

**Конкурси творчих робіт:** малюнків, плакатів, кросвордів, рефератів, казок, сценаріїв, мультимедійних презентацій, відеороликів та ін. Учні мають бути залучені до роботи на всіх етапах – від планування до підбиття підсумків конкурсу. Такі змагання сприяють стимуляції інтересу до проблеми торгівлі дітьми і інших соціальних проблем, додаткового вивчення теми, поширення інформації серед ровесників, батьків.

Високу зацікавленість можуть викликати **творчі завдання для самостійної та домашньої роботи**. Серед таких завдань пропонується провести опитування найближчого соціального оточення, інтерв'ю з

представниками державних структур, громадських організацій, підібрати та проаналізувати міжнародні та національні законодавчі акти, фактичний або статистичний матеріал, провести міні-лекцію вдома, заповнити таблиці, навести аргументи «за» і «проти» (наприклад, щодо трудової міграції за кордон), намалювати, обмінятися зошитами зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті і вгадати, проаналізувати, розробити правила безпечної поведінки, написати опорний конспект лекції тощо. Для того, щоб учні та студенти мали попереднє уявлення про тему заняття та могли більш активно брати участь у дискусіях та обговореннях, використовуються випереджаючі домашні завдання.

**Додаток В****Методичні рекомендації до проведення занять з профілактики торгівлі людьми (в межах авторської соціальної програми)**

Потреба часу – вводити заходи з профілактики торгівлі людьми в систему навчально-виховної діяльності навчального закладу і поєднувати їх з іншими профілактичними заходами зі схожих соціальних проблем.

Роботу з профілактики торгівлі людьми розпочинати з вивчення прав та обов'язків людини, дитини.

Використовувати інтерактивні методи та форми роботи, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії і спрямовані на самостійний пошук істини, а також сприяють формуванню критичного мислення, прояву ініціативи і творчості.

Ефективним є поєднання традиційних та нетрадиційних методів навчання: бесіди, дискусії і цільові диспути, лекції та реферативні повідомлення, семінари, усні та письмові колоквиуми, «круглі столи», вечори запитань і відповідей, обговорення злободенних матеріалів із ЗМІ щодо запобігання торгівлі людьми, вивчення проектів офіційних державних документів, перегляд програм навчального характеру, самостійне рецензування. Слід стимулювати колективне обговорення проблем за повної свободи висунення проектів рішень.

З різноманітних форм та методів роботи фахівцями обираються ті, що найбільш відповідають меті, завданням та особливостям занять, їх місцю в навчальному плані та відведеному часові. Важливим є врахування особливостей та потреб цільової групи.

Проводити інтегровані уроки за відповідними темами з історії, правознавства, географії, безпеки життєдіяльності, іноземних мов тощо.

При доборі адекватних форм та методів необхідно пам'ятати про практичну спрямованість занять, тобто після вивчення теми в учнів та

студентів мають бути сформовані навички безпечної поведінки, самодопомоги.

Слід також використовувати методику «рівний рівному». Відомо, що найкраще людина засвоює знання в процесі навчання інших. Тому важливо готувати завдання, де б учні та студенти виступали в ролі консультантів, експертів, вчителів тощо.

Результативним є використання у творчій діяльності пошукового або репродуктивно-пошукового шляху засвоєння знань. Якщо вчитель ставить учням запитання, які примушують їх мислити, він ставить їх в активну позицію. У цій ситуації учні, спираючись на раніше отримані знання, конструюють відповіді, висловлюють свої припущення, вступають у полеміку, в ході якої зіставляються різні точки зору, різні підходи до аналізу матеріалу. Ця спільна діяльність допомагає їм краще засвоїти суть і пізнати закономірності явищ, які розглядаються. При евристичній бесіді гіпотези одних, доведення й аргументи інших, уточнення третіх, загальні висновки і формулювання четвертих дозволяють учням у більш короткий час розібратись у навчальному матеріалі. Невід'ємною складовою проблемної ситуації є проблемне завдання, яке ставиться перед початком викладу матеріалу. У процесі заняття учням пропонуються логічні запитання. Такі ситуації можуть бути заплановані заздалегідь або виникати спонтанно.

Заохочувати учнів та студентів до відповіді на запитання та висловлення своїх ідей. Слід уникати запитань, на які можна відповісти «так» або «ні». Для стимулювання процесу мислення слід ставити відкриті запитання, що вимагають повної та розгорнутої відповіді. Такі запитання найчастіше розпочинаються із слова «як».

Важливо створити атмосферу довіри для вільного обміну думками та активної роботи над розв'язанням проблемних ситуацій. Необхідно врахувати, що процес викладання теми торгівлі людьми часом пов'язаний з дуже делікатними моментами і стосується найінтимніших

боків життя. Пильно стежити за ходом занять, де мова йде про інтимні моменти проблеми, зокрема, сексуальну експлуатацію дитини, з метою уникнення та швидкого реагування на прояви неповаги до постраждалих, спроби висміювання дівчат тощо.

Слід бути обережним в оцінці та критиці. Варто критикувати думку, а не людину. Оцінка та критика особистості може негативно вплинути на бажання учнів висловлюватись, брати участь у дискусіях та обговореннях.

Доцільно запрошувати на уроки фахівців, що працюють у сфері захисту прав дитини та протидії торгівлі людьми. Це можуть бути, зокрема, представники служб у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей, управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, громадських організацій тощо. Для цього варто мати базу даних організацій та установ, котрі працюють у цьому напрямі в Україні, регіоні, на місцевому рівні.

Необхідним та доцільним є широке використання наочності. Візуальність підсилює та зосереджує увагу. Серед роздаткових матеріалів можуть бути схеми чи таблиці, плакати, буклети, брошури, закладки тощо.

Для наочності можливо використовувати відеоматеріали – навчальні, художні, документальні фільми з даної проблеми. Перед переглядом фільму учасників слід підготувати, представивши фільм і підказавши, на чому саме необхідно зосередитись.

Надайте учасникам необхідну кількість часу та забезпечте їм можливість для того, щоб вони могли обдумати і обговорити засвоєне. Можливі варіанти запитань загального характеру: що саме запам'яталося під час перегляду, чому; якщо б ви працювали на телебаченні, чи взяли б ви участь у створенні цього фільму, чому; чи змінили б ви порядок подання частин фільму, чому; що потрібно знати для створення такого фільму (можна обговорити не тільки необхідну

інформацію, але й етичні принципи); якщо б ви працювали вчителем, під час вивчення яких предметів ви б використали фільм, чому. На закінчення можна запропонувати пов'язати переглянутий матеріал з особистим життєвим досвідом.